

गाथिनो विश्वामित्रः। अग्निः। त्रिष्टुप्

प्र कारवो मनना वच्यमाना देवद्रीचीं नयत देवयन्तः।

दक्षिणावाङ्वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्नये घृताचीं ॥ ३.००६.०१

देवयन्तः- देवकामाः। कारवः- हे कर्तारः। मनना- मननेन। वच्यमानाः- प्रेर्यमाणाः। देवद्रीचीम्- देवानञ्चन्तीं भावनाम्। नयत। अग्नये- पावकय सर्वभूतहितकृतवे। हविः- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यम्। भरन्ती- वहन्ती। घृताची- दीप्तिमती। दक्षिणावाट्- समर्था। वाजिनी- बलवती। प्राची- प्रागञ्चन्ती वाक्। एति- सरति ॥१॥

आ रोदसी अपृणा जायमान उत प्र रिक्था अध नु प्रयज्यो।

दिवश्चिदग्ने महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः सप्तजिह्वाः ॥ ३.००६.०२

जायमानः- उद्भूतः। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। आ- आभिमुख्येन। अपृणाः- अपूरयः। उत- अपि च। प्र- प्रकर्षेण। प्रयज्यो- प्रयष्टव्यः। अग्ने। त्वम्। महिना- स्वमाहात्म्येन। दिवश्चित्- नभसः। पृथिव्याः- भूम्याः। रिक्थाः- अतिरिच्यसे। ते- तव। वह्नयः- वोढारः। सप्तजिह्वाः- सप्तज्वालाः। वच्यन्ताम्- प्रेर्यन्ताम् ॥२॥

द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियासो नि होतारं सादयन्ते दमाय।

यदी विशो मानुषीर्देवयन्तीः प्रयस्वतीरीळते शुक्रमर्चिः ॥ ३.००६.०३

यज्ञियासः- पूज्याः। द्यौश्च पृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। त्वा- भवन्तम्। होतारम्- देवाह्वतारम्। दमाय- शमदमादिभ्यः। नि- नितराम्। सादयन्ते- उपशमयन्ति। यदि- यदा। देवयन्तीः- देवकामाः। मानुषीः विशः- मनुष्यप्रजाः। प्रयस्वतीः- हविष्मत्यः। शुक्रम्- तव शुभ्रम्। अर्चिः। ईळते- स्तुवन्ति ॥३॥

महान्सधस्थे ध्रुव आ निषत्तोऽन्तर्द्यावा माहिने हर्यमाणः।

आस्क्रे सपत्नी अजरे अमृक्ते सबर्दुघे उरुगायस्य धेनू ॥ ३.००६.०४

महान्- महात्मा । ध्रुवः- सनातनः । माहिने- माहात्म्याय । हर्यमाणः- आकृष्टः । आ- समन्तात् ।
अन्तर्द्वावा सधस्थे- द्यावापृथिव्योर्मध्ये । निषत्तः- निषण्णो भवति । आस्के- आक्रमणशीले ।
सपत्नी- समानपालयित्र्यौ । अजरे- जरारहिते । अमृक्ते- अहिंसिते । सबर्दुधे- दोग्ध्रयौ ।
उरुगायस्य- विष्णोः । धेनू- गावौ द्यावापृथिव्यौ भवतः ॥४॥

व्रता तै अग्ने महतो महानि तव क्रत्वा रोदसी आ ततन्थ ।

त्वं दूतो अभवो जायमानस्त्वं नेता वृषभ चर्षणीनाम् ॥ ३.००६.०५

अग्ने । ते- तव । व्रता- नियतयः । महतो महानि- महामहत्यः । तव- ते । क्रत्वा- सङ्कल्पेन ।
रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । आ ततन्थ- विस्तृतवानसि । त्वम् । जायमानः- उद्भूतः । दूतः । अभवः-
बभूविथ । वृषभ- वर्षक । त्वम् । चर्षणीनाम्- प्रजानाम् । नेता- नायकः ॥५॥

ऋतस्य वा केशिना योग्याभिर्घृतस्रुवा रोहिता धुरि धिष्व ।

अथा वह देवान्देव विश्वान्स्वध्वरा कृणुहि जातवेदः ॥ ३.००६.०६

घृतस्रुवा- पूतनवनीतोपलक्षितपूतभावनां क्षरन्तौ । रोहिता- रोचमानौ । केशिना- प्राणप्रतीकाश्चौ ।
योग्याभिः- योजनसाधनभूतरज्जुभिः । ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्याख्यरथस्य । धुरि । धिष्व-
योजय । जातवेदः- हे जातप्रज्ञ । अथ- अनन्तरम् । देव । विश्वान् देवान् । आ वह । स्वध्वरा-
शोभनध्वररहितकमवतः । कृणुहि- कुरु ॥६॥

दिवश्चिदा तै रुचयन्त रोका उषो विभातीरनु भासि पूर्वीः ।

अपो यदग्न उशधग्वनेषु होतुर्मन्द्रस्य पनयन्त देवाः ॥ ३.००६.०७

दिवः- चिदाकाशात् । चित्- एव । ते- तव । रोकाः- ज्वालाः । रुचयन्त- प्रकाशन्ते । पूर्वीः उषः-
प्रभातीरित्याधिभौतिके । विद्याः । विभातीः- रोचमानाः । अनु भासि- अनुसृत्य प्रकाशसे । अग्ने ।
वनेषु- अरण्यप्रतीकेषु भौमभोगेषु । अपः- जीवोदकानि । उशधक्- कामयमानः प्रकाशसे । होतुः-
देवाह्वातुः । मन्द्रस्य- आनन्दकरस्य । रोकान् । देवाः । पनयन्त- स्तुवन्ति ॥७॥

उरौ वा ये अन्तरिक्षे मदन्ति दिवो वा ये रौचने सन्ति देवाः ।

ऊर्मा वा ये सुहर्वासो यजत्रा आयेमिरे रथ्यो अग्ने अश्वाः ॥ ३.००६.०८

अग्ने । उरौ- विस्तृते । अन्तरिक्षे- द्यावापृथिव्योरन्तराले प्राणमयकोशे वा । ये । मदन्ति- तुष्यन्ति ।
ये । देवाः- द्योतनशीलाः । दिवो रोचने- नभसि चित्ताकाशे । सन्ति- भवन्ति । उमाः- रक्षकाः ।
ये । सुहवासः- सुष्ठु होतव्याः । यजत्राः- यष्टव्याः । ते । रथ्यः अश्वाः- रंहणशीलास्तुरगाः प्राणाः ।
आयेमिरे- आयच्छन्ति ॥८॥

ऐभिरग्ने सरथं याह्यर्वाङ्गानारथं वा विभवो ह्यश्वाः ।

पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवाननुष्वधमा वह मादयस्व ॥ ३.००६.०९

अग्ने- पावक सर्वभूतहितक्रतो । एभिः- एतैः । सरथम्- समानरथम् । नानारथम् । अर्वाङ्-
अस्मदभिमुखः । याहि- आगच्छ । अश्वाः- तव तुरगाः प्राणाः । विभवः- समर्थाः । हि- खलु ।
पत्नीवतः- सपत्नीकान् । त्रिंशतं त्रींश्च देवान् । अनुष्वधम्- आत्मधारणामनु । आ वह । मादयस्व-
आनन्दय ॥९॥

स होता यस्य रोदसी चिदुर्वी यज्ञं यज्ञमभि वृधे गृणीतः ।

प्राचीं अध्वरेव तस्थतुः सुमेके ऋतावरी ऋतजातस्य सत्ये ॥ ३.००६.१०

सः- असावग्निः । होता- देवाह्वाता । यस्य । रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । चित्- एव । उर्वी- विस्तृते ।
यज्ञं यज्ञम्- प्रतियज्ञम् । अभि वृधे- वृद्धये । गृणीतः- प्रशंसतः । प्राची- प्रागञ्चन्त्यौ । अध्वरेव-
ध्वररहितकर्मणीव । सुमेके- रूपवत्यौ । तस्थतुः । ऋतावरी- प्रकृतिनियतिभूतसत्यवत्यौ ।
ऋतजातस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्याज्जातस्य । सत्ये- अवितथे ॥१०॥

इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ३.००६.११

पूर्वं व्याख्यातम् (३.१.२३) ॥११॥